

Појам и класификација мировних операција Уједињених нација

УДК: 355.357 : 327.56
355.426 : 341.123

Мр Саша Милутиновић*, потпуковник

Аутор је на основу анализе релевантних сазнања у тој области и Повеље Организације уједињених нација редефинисао садржај и обим појма мировна операција. Према идентификованим критеријумима, наводи следеће врсте мировних операција: спречавање сукоба (conflict prevention); успостављање мира (peace taking); очување мира (peace keeping); наметање мира (peace enforcement) и послератна изградња мира (post-conflict peace building)

Дефиниција појма и класификација мировних операција у складу су с водећим међународним организацијама (ОУН и НАТО), уз уважавање законских одредаба, доктринарних ставова и потреба наше земље.

Кључне речи: систем колективне безбедности, мировна операција, Организација уједињених нација, спречавање сукоба (conflict prevention), успостављање мира (peace taking); очување мира (peace keeping); наметање мира (peace enforcement) и послератна изградња мира (post-conflict peace building).

Увод

Другу половину 20. века карактеришу бројни локални оружани сукоби, а истраживања су показала да и релативно мали, локални ратови (сукоби) могу да изазову озбиљне последице по мир и безбедност и проузрокују људске патње. Уједињене нације предузимају мноштво мера, ради мирног решавања таквих сукоба и одржања међународног мира и безбедности. Једна од тих мера су мировне операције МО, у које су подједнако укључене војне и цивилне структуре из више од 70 земаља.¹ Од постанка до данас, мировне операције су се мењале: од релативно малих, традиционално војних операција и у основи посматрачких мисија до комплексних мултифункционалних и мултинационалних операција. Динамичне промене физиономије, интензитета и начина реализације мировних операција ОУН утицале су и на промену основа теорије МО, тако да се она мењала зависно од временског периода. Стога, садашње теоријске основе МО могу да се сагледају само на основу на-

* Аутор је запослен у Војсци Србије.

¹ *UN peacekeeping training assistance teams: Advisor's guidebook*, UN organization, CD ROM 2001, p. 23.

станка² и тока свих МО ОУН спроведених у периоду од 1948. до краја 2006. године³. Таква потреба настала је са повратком Републике Србије у међународне организације и институције, ангажовањем припадника Министарства одбране и Војске Србије (у даљем тексту ВС) у посматрачким мисијама и могућим учешћем у МО и посматрачким мисијама Организације уједињених нација⁴. Такође, сагледавање научних достигнућа у области теорије и праксе МО неопходно је због наше вишегодишње искључености из те области.

Настанак и појам мировних операција

Настанак система колективне безбедности

Систем колективне безбедности настао је 1924. године у Лиги народа и значајно је отпор међународне заједнице покушајима да се наруши њена безбедност. Начело колективне безбедности било је увршћено у Пакт Друштва народа и 1935. године успостављен је специјални комитет за колективну безбедност. Друштво народа, које је доживело крах почетком Другог светског рата. Стога је током Другог светског рата било више састанака и конференција које су водиле ка формирању Организације уједињених нација. Оснивачка конференција ОУН одржана је у Сан Франциску 25. и 26. јуна 1945, као када је потписана Повеља ОУН⁵, која је ступила на снагу 24. октобра 1945, као свеобухватан и најприхваћенији документ којим је формулисан релативно конзистентан механизам очувања светског мира и безбедности у Повељи, према којој се операције предузимају на основу одлуке Савета безбедности ОУН, кључна су следећа три поглавља: VI поглавље, којим се захтева решавање спорова мирним путем; VII поглавље, којим се предвиђају санкције и војне акције ради сузбијања агресије, и VIII поглавље, којим се дозвољава преношење овлашћења СБ ОУН на регионалне организације.

Сходно Повељи ОУН, за очување међународног мира и безбедности првенствено је одговоран СБ ОУН, који је 1948. године, на основу Резолуције СБ, упутио једну посматрачку мисију у Палестину (UNTSO), а 1950. године одобрио упућивање мировних снага у Коре-

² Првом мировном операцијом ОУН сматра упућивање првог контингента на Блиски исток 29. маја 1948. године. Тај дан је Резолуцијом Генералне скупштине УН проглашен за Међународни дан мировних снага уједињених нација.

³ Видети табелу 1.

⁴ Заменик НГШ ВСЦГ, на основу закључака са Колегијума НГШ ВСЦГ, одржаног 10. априла 2003, својим наређењем пов. бр. 1571–15 од 5. маја 2003, издао је задатке Тиму ГШ и појединим органима ГШ у вези са формирањем јединице за учешће у мировним мисијама.

⁵ Повеља УН основни је документ и основ новог међународног права, чија су начела: суверена једнакост држава, право на самоопредељење и равноправност народа, избегавање примене силе за решавање међународних спорова и немешање УН у унутрашње послове својих чланица.

ју (UN Peace keeping operations).⁶ На процес конституисања и обликовања мировних операција посебно су утицали следећи чиниоци: 1) развој система колективне безбедности, 2) развој демократске свести и људских права, 3) интереси великих сила, 4) доктрине и стратегије развијених држава, 5) развој војне мисли и могућности армија развијених држава, и 6) неопходност мултинационалног и мултифункционалног начина решавања сукоба. Развој система колективне безбедности значајно је утицао на настанак и развој мировних операција, а актуелни систем колективне безбедности заснива се на овлашћењима СБ ОУН да интервенише у случају: опасности по мир, повреде мира или угрожености људских права, и да примени принудне мере ради спровођења својих одлука.

Појам мировних операција Организације уједињених нација

Синтагма „*мировна операција*“ није дефинисана у Повељи ОУН јер је та активност настала у пракси. Упоредо са новом праксом у спровођењу мировних операција јавиле су се и разлике у њиховом појмовно–теоријском одређењу, па је отежан покушај дефинисања МО у оквиру ширег појма и на основу њеног садржаја. Наиме, тешко се може једном дефиницијом обухватити суштина МО уз узимање система колективне безбедности, али се на основу анализе њених садржаја може закључити да је реч о мултидисциплинарној категорији. У доктринама појединих земаља и организација уочавају се разлике између назива за исте активности Савет безбедности, што не зависи само од степена развијености теорије војне науке већ и од доктринарних гледања на њен значај и функцију у одређеној војсци и држави.

Кофи Анан, МО назива операцијама за одржање мира и дефинише их као „употребу мултинационалних војних служби, наоружаних или не, под интернационалном командом и уз пристанак страна у сукобу“. У *Доктрини НАТО*-а мировне операције су дефинисане као војне операције које се не односе на рат (*МООТВ*), па на основу тога обухватају широк спектар војних активности, укључујући операције у миру, током сукоба и након сукоба. Ипак, МО разликују се од рата и већине других операција које се не односе на рат по томе што се спроводе непристрасно и што у њима нема одређеног непријатеља, а замишљене су не само ради успостављања мира, већ и ради заустављања рата.⁷ У *Доктрини армије САД* за нератне операције (*ЈР 3-03*), мировне операције су дефинисане као „војне операције за подршку

⁶ *Учешће ВЈ у мировним и хуманитарним операцијама у саставу снага УН*, ГШ ВЈ, Београд 2001, стр. 15 (наведено је да је прва мировна мисија спроведена 1947. године на основу ангажовања специјалног комитета УН за Балкан).

⁷ Доктрина ОС БиХ за операције подршке миру, други радни нацрт, Центар за одбрамбене студије, Сарајево, 2000, стр. 27.

дипломатским напорима за постизање политичких решења за дужи период и оне су потпора дипломатским активностима пре, у току и после конфликта“. У *Заједничкој доктрини армије САД – Операције* које се не односе на рат (*III 3-07*), дефинисане су као „операције очувања и наметања мира вођене уз помоћ дипломатских напора ради увођења и очувања мира“. У *Упутству за операције стабилности и подршке (SASO) САД*, дефинисано је да „МО нису примарно војне операције већ је то политички процес са војном подршком“ и припадају операцијама другачијим од рата. Према *Војној доктрини Велике Британије*, „МО изводе се под покровитељством Организације уједињених нација или одговарајуће регионалне организације (као што су Организација за европску безбедност и сарадњу – ОЕБС, НАТО, Организација америчких држава, Организација афричког јединства, Економска заједница западне Африке, Европска унија, Западноевропска унија и др.), уз претходну сагласност сукобљених страна“. Операције се изводе ради пружања подршке у напорима да се успостави или сачува мир на одређеном простору (жаришта потенцијалних или ограничених сукоба). У таквим операцијама војна сила се, начелно, користи само у самоодбрани. Међутим, то не искључује и потребу „робусне употребе силе“ уколико је неопходна због ситуације на терену.

У војним доктринама нордијских земаља МО дефинисане су као „употреба међународног војног особља, наоружаног и ненаоружаног, под међународном командом и уз сагласност страна у сукобу, ради контроле или разрешења сукоба између конфронтираних држава“.⁸

У последње време појављују се и дефиниције војних мировних операција. На пример, и Дамјан Лили, дефинисао је међународне војне МО као распоређивање спољног војног особља у регионима конфликта ради унапређења подршке реда и безбедности.⁹

У другом радном нацрту *Доктрине ОС БиХ за операције подршке миру* израз мировне операције користи се искључиво за војне активности, које су назване операцијама подршке миру и дефинисане као мултифункционалне операције у којима су непристрасне војне активности намењене поновној успостави владавине закона и стварању сигурног и стабилног окружења ради подршке цивилним елементима мисије у настојањима да створе самоодрживи мир.¹⁰ Међутим, у *Правилу МО холандске армије* постоји јасна разлика између операције подршке миру (*peace support operation*) и мировне операције (*peace operation*). Операција подршке миру дефинисана је као мултифункционална операција која води без права подршке страна у сукобу ради достизања послед-

⁸ *Учешће ВЈ у мировним и хуманитарним операцијама у саставу снага УН*, ГШ ВЈ, Београд 2001, стр. 6.

⁹ Lilly Damian: *The peacebuilding dimension of civil-military relations in complex emergencies*, International Alert, p. 4. (2002).

¹⁰ Исто, стр. 27.

њег политичког договора у вези с решењем конфликта. Разлика је у томе што операције подршке миру искључиво одобравају надлежне међународне безбедносне институције. Мировне операције су шири појам од операција подршке миру и обухватају: операције подршке миру, војну помоћ, евакуацију небораца и хуманитарне операције¹¹.

Наведена проблематика у Војсци Србије разматрана је у малобројним документима. У *Закону о учешћу професионалних припадника ВС у МО* мировним операцијама (2004) се сматрају активности за очување међународног мира и безбедности у складу са Повељом УН и закљученим међународним уговорима. Мировна операција је дефинисана и у *учешћу ВЈ у мировним и хуманитарним операцијама у саставу снага УН*¹², и то као целокупна делатност УН на политичком, економском, социјалном и културно-хуманитарном пољу ради стварања услова за мирољубиву равноправну сарадњу међу државама и народима у ужем смислу, МО дефинисано је као привремена делатност на основу и у оквиру колективне безбедности која обухвата ангажовање међународних оружаних снага под руководством надлежних органа УН у акцијама које немају обележје ратних дејстава. Истовремено, Слободан Савић дефинише МО као „активности СБ и мировних снага УН као и овлашћених организација и снага СБ УН које се предузимају при извршавању основног задатка УН, очувања постојећег и успостављања нарушеног мира и безбедности у свету“.¹³

На основу анализе наведених дефиниција, могу се извести следећи закључци о мировним операцијама: 1) то су циљне, сврсисходне активности ОУН и других регионалних организација; 2) скуп тих активности чини један спољнополитички процес; 3) те процесе одликују одговарајуће карактеристике (садржај, структура, одобрена употреба оружја, мултинационалност итд.); 4) МО изводе међународне мултидисциплинарне снаге (дипломатске, политичке, војне, хуманитарне и невладине); 5) спроводе се непристрасно и не постоји одређени непријатељ, и 6) садржаји МО временом се мењају и постају комплекснији. Према томе, ако се узму у обзир садашње карактеристике и могуће карактеристике наредних МО, може се доћи до дефиниције према којој су мировне операције *мултидисциплинарни спољнополитички процес ОУН и регионалних организација и институција предузет ради постизања политичког договора*.

Класификација мировних операција

Генерални секретар ОУН Бутрос Гали, у извештају Генералној скупштини од 10. септембра 1993, навео је став да мировне снаге нису статични концепт и да већ постоји онолико мировних операција ко-

¹¹ *Peace operations*, RNA, Jellema Grafische Groep, 1999, The Hague, p. 349.

¹² *Учесће ВЈ у мировним и хуманитарним операцијама у саставу снага УН*, исто 2001, стр. 2.

¹³ Слободан Савић, *Савремене војне операције*, ВИЗ, Београд, 1999, стр. 59.

лико и типова сукоба. Отуда и аутори класификују мировне операције на основу различитих критеријума, а основне чине: критеријум ангажованих снага, критеријум начина ангажовања, критеријум циља и критеријум употребе оружја.

Почетком деведесетих година 20. века у Савету безбедности се појавио нови политички правац без формалне измене Повеље и правне заснованости. У жељи да успешно реши новонастале проблеме УН, генерални секретар је установио више категорија активности које треба да допринесу миру у свету. Те категорије, које одражавају комплексност активности УН и упућују на начине на које УН могу да се остваре циљеве Повеље,¹⁴ јесу: „превентивна дипломатија“, „успостављање мира“, „одржавање мира“, „наметање мира“, „изградња мира“, „санкције“ и „разоружање“.¹⁵ Међународна заједница, наиме све облике решавања кризних ситуација посматра као „породицу операција подршке мира“, што подразумева бројне активности политичких, дипломатских, војних, полицијских и цивилних структура.

Одељење за одржавање мира ОУН¹⁶ (*Department peacekeeping operations UNO*, у даљем тексту ДПКО) издало је 2001. *CD ROM*¹⁷ и у делу који се односи на војне посматрачке снаге (*United Nations Military Observers Handbook*) објашњено је седам концепата за очување мира у свету: превентивна дипломатија (*Preventive Diplomacy*), успостављање/стварање мира (*Peace-making*), одржавање мира (*Peace-keeping*), наметање/спровођење мира (*Peace-enforcement*), изградња мира (*Peace-building*), и санкције и разоружање (*Sanctions, Disarmament*).

У Доктрини НАТО-а за МО су класификоване мировне операције према начину ангажовања и утицају снага НАТО-а као директно или индиректно ангажовање. Снаге се директно ангажују у следећим мировним операцијама: мисији за очување мира, мисији за спречавање сукоба и подршци хуманитарним операцијама. Мисије за очување мира чине: посматрање, снаге за раздвајање и помоћ у прелазном периоду¹⁸, а мисије за спречавање сукоба су: рано упозоравање, осматрање, превентивно распоређивање и стабилизационе мере. Индиректно ангажовању снага прибегава се у следећим мировним операцијама: кординацији подршке, употреби одабраних ресурса и праћењу примене санкција.

Типови следећих активности у МО садржани су у борбеном правилу *FM 100-23 (Peace operations, Headquarters Department of the*

¹⁴ *United Nations Military Observers Handbook*, Department of Peace – keeping, New York, 1995 pp. 4–5.

¹⁵ Исто, стр. 5–6.

¹⁶ То одељење је оперативна рука генералног секретара и одговорно је за планирање, припрему, спровођење и управљање свим МО Уједињених нација.

¹⁷ *General Guidelines for Peace-keeping Operations*, г. 10, *CD ROM*, OUN, 2001.

¹⁸ *Доктрина НАТО-а за мировне операције*, (превод са енглеског језика), 1994, стр.14.

Army, 1994), у 1. глави: подршка дипломатији (*support to diplomacy*), операције очувања мира (*peace keeping operations*) и операције намећања мира (*peace enforcement*).

Британском војном доктрином, поред извођења борбених операција,¹⁹ предвиђена је вишеструка употреба оружаних снага зависно од врсте извођења мировне операције. То су: операције за очување мира (*peacekeeping operations*); операције за прављење мира (*peacemaking operations*); операције грађења мира (*peacebuilding operations*) и операције за ојачање мира (*peace enforcement operations*).

У *Правилу Холандске краљевске армије*, Мировне из јуна 1999, дефинисана је разлика између мировних операција и операција подршке миру (*peace operations & peace support operations*). Облици мировних операција су: операција подршке миру, војна помоћ, и евакуација небораца или хуманитарна операција. Операције подршке миру су ужи појам од мировних операција и под њима се подразумевају операције које су одобриле Уједињене нације.

Слободан Савић класификује МО, зависно од ситуације у одређеном региону и циља који треба да се постигне, као операције за успостављање мира, операције изградње мира, операције намећања мира и операције одржања мира.²⁰

Тејлор Винтиџис је анализирао све МО, укључујући и оне које нису одобриле УН, на основу занимљивог метода. Наиме, он сматра да је мали број МО чинио класичне операције намећања мира и да су биле малобројне операције за искључиво очување мира. Већина МО, према њему, биле су декларисане као операције очувања мира, али је на тактичком или оперативном нивоу било активности због којих су сврставане у операције намећања мира.²¹ Основни критеријум је била употребљена сила (војне или цивилне активности) и ниво на којем је употребљена (оперативни или тактички). Такође, разматрао је да ли је било појава злоупотребе или погрешне употребе силе током мировне операције. На основу резултата анализе Винтиџис је дошао до следеће поделе мировних операција.²²

Намећање мира

- Полицијска акција у Кореји (1950–1953)
- Операција пустињска олуја (1991)
- *MNF*, Хаити (1994–1995)
- *IFOR – SFOR*, БиХ (1995–2005)

Очување мира – класична операција

- *ONUSAL*, Ел Салвадор (1991–1995)

¹⁹ *Војна доктрина Велике Британије*, (превод са енглеског језика), 2001, стр. 69.

²⁰ Слободан Савић, *исто*, стр. 60.

²¹ *Analysis for Peace operations, Can peace keeping and peace enforcement exist in the same peace operations mission*, Taylor Wenteges, Brown Book Company Ltd, Toronto, Canada, 1998.

²² *Исто*.

- *ONUSA*, Централна Америка (1989–1992)
- *UNMOGIP*, Индија – Пакистан (1949)
- *UNMOP*, Хрватска (1996–2002)
- *UMOT*, Таџикистан (1994)
- *UNOMIL*, Либерија (1993)
- *MINURSO*, Западна Сахара (1991)

Очување мира – на тактичком нивоу правилно наметање мира,

- *UNFICYP*, Кипар (1964)
- *UNFIL*, Средњи исток (1956–1967; 1973–1979)
- *UNDOF*, Средњи исток (1974)
- *UNTAG*, Намибија (1989–1990)
- *ONUMOZ*, Мозамбик (1992–1994)
- *UNTAC*, Камбоџа (1992–1993)
- *UNPREDEP*, Македонија (1995)

Очување мира – неправилно наметање мира на тактичком нивоу

- *UNFIL*, Либан (1987)
- *UNAVEM 2 и 3*, Ангола (1991–1997)

Очување мира – правилно наметање мира на оперативном нивоу

- *UNMIH*, *UNSMIH*, Хаити (1995–1997)
- Операција у Руанди (1994)
- Мисија у Заиру (1996)

Очување мира – неправилно наметање мира на оперативном нивоу

- *UNPROFOR*, СФР Југославија (1992–1995)
- *UNSOM 2*, Сомалија (1993–1995)
- *UNAMIR*, Руанда (1993–1996)
- *ONUC*, Конго (1960–1964)

Подела Питера Реса одражава савремену теорију и праксу. Наиме, он је све међународне операције поделио на: борбене операције, војну подршку операцијама током хуманитарних криза и војне мировне операције. Под борбеним операцијама, које су супротне чл. 2. Повеље ОУН о забрани употребе ОС²³ подразумева војно распоређивање снага без мандата СБ Уједињених нација, док под војном подршком операцијама током хуманитарних криза (хуманитарне операције) сматра војну помоћ коју су тражиле цивилне власти са специфичним задатком и трајањем и дефинише је као и НАТО. За војне мировне операције Питер Рес прихвата дефиницију Дамиана Лилија и МО дели, сходно повељи ОУН, на операције наметања мира и операције очувања мира. Међутим, та подела има и одређених недостатака у односу на Агенду за мир, која је основни доктринарни документ Уједињених нација.

Повеља ОУН (глава VI, VII и VIII), полазиште је за класификацију МО на коју значајно утиче усклађеност са доктринама регионал-

²³ Последњи пример борбене операције је рат у Ираку 2003. године.

них међународних организацијама и земаља које имају искуства у спровођењу мировних операција.

На основу Повеље ОУН и доктринарних погледа земаља чланица НАТО-а²⁴ долази се до поделе која одражава савремену ситуацију, тј. до класификације према облику МО, с јасно дефинисаним оперативним задацима према интензитету оружаног сукоба. Према тој класификацији постоји више врста мировних операција²⁵:

- спречавање сукоба (*conflict prevention*);
- успостављање мира (*peace making*);
- очување мира (*peace keeping*);
- наметање мира (*peace enforcement*); и
- послератна изградња мира (*post-conflict peace building*).

Спречавање сукоба, је врста МО у којој се прибегава првенствено дипломатским средствима и војним активностима ради спречавања ескалирања спорова у оружане сукобе или њиховог ширења. Обухвата различите активности: превентивно размештање снага, рано упозоравање, праћење и осматрање, обуку и трансформацију сектора безбедности, санкције и ембарга. Спречавање сукоба може да обухвата и задатке везане за: утврђивање чињеница, консултације, упозорења, инспекције и праћење. Сматра се да су најефикаснији методи који се користе у тој врсти МО превентивно размештање снага и санкције Уједињених нација.

Успостављање (стварање) мира, је врста МО која обухвата првенствено дипломатске активности после отпочињања сукоба ради брзог постизања мирног решења. Под дипломатским акцијама које се предузимају подразумевају се посредовање, измирење, дипломатска изолација и притисак и санкције. Све се те мере предузимају када сукобљене стране показују спремност да обуставе међусобне сукобе, док се војне снаге и средства користе у функцији подршке дипломатским напорима. У тим МО, како би се стране у сукобу приморале да пронађу мировно решење, ангажују се личности које имају ауторитет и искуство у међународним односима, а често се ангажује генерални секретар ОУН на пример, у Авганистану, Камбоџи, Кипру, Мозамбику и Намибији.

Очување (одржавање) мира се предузима као МО која је у складу са поглављем VI Повеље ОУН и спроводи уз сагласност свих страна у сукобу ради имплементације мировног споразума. У операцијама очувања мира ОУН може, сходно овлашћењу СБ ОУН и VI глави Повеље, распоредити мировне снаге и ставити их под командом Уједињених нација у глави VI Повеље ОУН подржавају се сви напори ка

²⁴ *Peace operations*, исто.

²⁵ Хуманитарне операције нису врста МО јер им није основни циљ стварање самоодрживог мира. Такве операције претходе, прате и трају након завршене мировне операције. Реализују их специјализоване организације ради смањења људских патњи и давања хуманитарне помоћи и условима анархије. Савремене мировне операције имају задатак да побољшају хуманитарну ситуацију у кризном подручју.

преговорима, посредовању и арбитражи. Очување мира, у најосновнијем, јесте обуздавање, ублажавање и/или окончање непријатељства између држава или унутар њих помоћу интервенције међународно организоване и усмераване непристрасне треће стране, уз употребу војних снага и цивилних структура као допуне политичког процеса решавања сукоба и ради обнављања рада државних и политичких институција (заштита и надгледање избора) и одржавања мира. Операције очувања мира намењене су за стабилизовање ситуације међу сукобљеним странама, што подразумева њихов пристанак на интервенцију са стране. Тип операције зависи од начина њене реализације, па постоје следеће операције очувања мира; посматрање и надгледање примирја и прекида ватре, раздваја страна у сукобу, помоћ у прелазном периоду (транзициона помоћ), разоружање и демобилизација.

Наметање (спровођење) мира је врста војне МО у којој се користе војне снаге и средства за обнављање мира у области сукоба. То је једна од мера СБ ОУН, сходно поглављу VII Повеље УН, за обнављање мира у области сукоба, на основу војне акције против снага које су претња миру или које ремете мир и чине акт агресије. У операцијама за наметање мира најчешћи су следећи задаци: 1) рестаурација мира; 2) задржавање сукоба у постојећим границама и спречавање његовог ширења; 3) присилно раздвајање сукобљених страна; 4) успостављање или заштита „зона безбедности“; 5) гарантовање или ускраћивање слободе кретања и 6) завођење ембарга или 7) поопштравање режима заведених санкција. Такође, под активностима у оквиру наметања мира у којима војска има велики значај јесу и: 1) ембарго на увоз наоружања, 2) економски бојкот, 3) забрана летења војних летилица и 4) формирање трибунала за ратне злочине.

Операције за наметање мира изводе у облику „правих борбених операција“, уз: детаљну војну процену, прецизно руковођење операцијом на стратегијском нивоу, ефикасан систем командовања и контроле, прецизно дефинисане политичке задатке на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу и ангажовање респективних снага које омогућују успешну реализацију циља операције. Те се операције изводе под покровитељством СБ ОУН када су остали без резултата сви остали напори за постизање мира и када је СБ оценио да: 1) *постоји опасност која угрожава мир и безбедност у одређеном региону*; 2) *постоји нарушавање мира и безбедности на одређеном простору или*, и 3) *да је почињен акт агресије*.

У тим операцијама може доћи до робусне употребе војне силе, а изводе се ради одржања или поновног успостављања мира и није неопходна сагласност сукобљених страна за извођење операције. У операцији се користи војна сила или претња употребе војне силе да би се створили услови за остварење напретка у политичко-дипломатским напорима за разрешење сукоба.²⁶

²⁶ *Војна доктрина Велике Британије.*

Изградња (надградња) мира је врста МО која се предузима после окончања сукоба ради спречавања поновног сукоба и отклањања основних узрока сукоба. То је и начин да се после сукоба утврде и подрже структуре које ће тежити да: ојачају и учврсте политичко решење, консолидују мир, јачају осећај поверења и благостања и подрже економску обнову како би се избегао поновни сукоб. У случају да се нека страна супротстави, према њој се појачавају сви облици притисака, а они који спроводе МО могу да захтевају како војно, тако и цивилно ангажовање. Специфични методи који су до сада коришћени током такве МО јесу демобилизација и разоружање. Основни начин реализације разоружања и демобилизације је контрола наоружања на тактичком нивоу. Под начином изградње мира подразумевају се: формирање транзиционих администрација, инспекције наоружања, верификација и активности обуке, спречавање распоређивања војних снага, присилна демобилизација, и откуп, складиштење и уништавање оружја. Услов за успешну реализацију те операције јесте постојање ембарга на увоз оружја и војне опреме. Послератна изградња мира имала је значајне резултате у Ел Салвадору, Гватемали, Либерiji Босни и Херцеговини, Сиери Леоне, у међудржавном сукобу Етиопије и Еритреје и у Источном Тимору.

Карактеристике мировних операција

На развој система колективне безбедности и мировних операција²⁷ значајно су утицала два различита периода у међународним односима. Наиме, карактеристике мировних операција у периоду „хладног рата“ значајно су се разликовале од мировних операција после тог периода.

Карактеристике мировних операција прве генерације

У периоду „хладног рата“ ОУН налазила се у „сенци“ интереса Источног и Западног блока. Главна кочница формирању међународних оружаних снага биле су велике силе, које нису успевале да се договоре чак ни о начелима Организације уједињених нација. Стога су активности ОУН у сфери очувања мира и безбедности, због паралисања рада СБ ОУН, биле сведене на најмању могућу меру. Ограничени домет мировних операција превасходно је био последица интереса великих сила и њиховог односа према сукобу и странама у сукобу. У ситуацијама када је постојала сагласност великих сила у вези с напорима ОУН да активирају инструменте колективне безбедности лакше и брже се долазило и до сагласности између зараћених страна.

²⁷ До сада су у оквиру ОУН реализоване 45, а у току је 16 мировних операција.

Операције које су извођене у том периоду назване су МО прве генерације или традиционалне операције јер су реализоване на основу активности снага посматрачких мисија и снага за очувања мира. У том периоду МО спровођене су са слабијим војним снагама. Биле су ненаоружане посматрачке мисије или наоружане међународне војне снаге с великим ограничењима употребе силе. Такође, сви учесници МО морали су да се уздржавају од политичких делатности које су у супротности са међународним карактером њиховог мандата.

Током спровођења МО прве генерације, између зараћених страна једино су биле ангажоване војне снаге, а дипломате су покушавале да изнађу решења за настали сукоб. Поред војних снага и дипломатских активности, у традиционалним МО ангажоване су и снаге цивилне полиције. Активности војних мировних снага биле су успешне на превенцију непријатељстава и на иницирању дијалога између страна у сукобу.

У периоду 1945–1987. године изведено је 13 операција за очување мира²⁸ и учињена су два крупна велика помака: усвојена је резолуција *Уједињење за мир*, која је омогућавала да, у случају паралисања СБ ОУН, Генерална скупштина ОУН предузме акције за сузбијање агресије и успостављање мира, и формирање међународних снага УН које нису биле предвиђене Повељом ОУН, а које су се показале као делотворне. Међународне снаге сходно глави VII, Повеље ОУН, никада нису оформљене, па се стога СБ ОУН углавном ослањао на оружане снаге Сједињених Држава.

Основне карактеристике МО прве генерације јесу²⁹: 1) између страна у сукобу мора да постоји политички договор; 2) операција очувања мира је неутрална; 3) стране у сукобу су државе и владе чланице ОУН и њихова сувереност се увек поштује; 4) војне снаге се распоређују у зони раздвајања, лако су наоружане и употреба силе дозвољена је само у самоодбрани; 5) јединице су углавном из држава које нису суперсиле (САД и СССР) и 6) место мировне операције је привремено и она мора да омогући да се дипломатским напорима нађе коначно решење за настали конфликт. Традиционалне МО нису прошлост. Карактеристичан пример МО прве генерације је распоређивање међународних мировних снага ОУН 1973. године на Голанској висоравни, између Сирије и Израела.

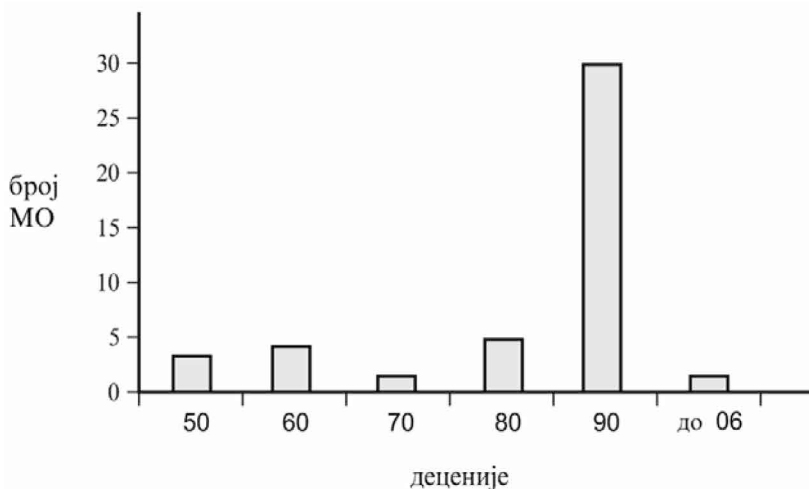
После периода „хладног рата“ рад ОУН карактеришу велики интеграциони и дезинтеграциони процеси у међународној заједници и

²⁸ Митар Ковач, Божидар Форца, *Историја ратне вештине, период 1920–2000*, Војна књига, Београд, 2000, стр. 497.

²⁹ Virginia Gamba and Jakkie Potgieter, *Multifunctional PSO, Evolution and Challenges*, No8, 1997, Cedilla, Johannesburg, South Africa.

значајно повећање броја започетих мировних операција³⁰. У тим условима настала је нова, друга генерација МО која се разликује од претходних по природи, физиономији, интензитету и комплексности. Први облици МО друге генерације јавили су се у МО очувања мира, када традиционални начини реализације тих МО више нису одговарали стварности. Назив комплексне или мултифункционалне операције добиле су због тога што је реч о различитим врстама снага које се ангажују у непредвидивим и сложеним условима унутар државних конфликата.

Графикон 1

Време и број започетих МО од 1948. до 2006. године³¹

Мировне снаге више нису могле успешно да обављају задатке пасивним боравком у зони раздвајања, па је затражено од ОУН да се омогући стационирање међународних снага у рејону тзв. центра гравитације.³² Након доласка, оне би отпочињале са оперативним и активним радом прво у центру гравитације, а потом у целој зони која је захваћена оружаним сукобом. Такав начин реализације МО показао се као безбеднији за међународне мировне снаге и, истовремено, омогућавао је већи утицај на све стране у сукобу. Наиме, њихов рад, преговори и прикупљање података о намерама и кретању сукобљених страна утицао је на спречавање оружаних сукоба већих размера. Такође, формиране су и посебне јединице како би се интензивирала сарадња са владиним и невла-

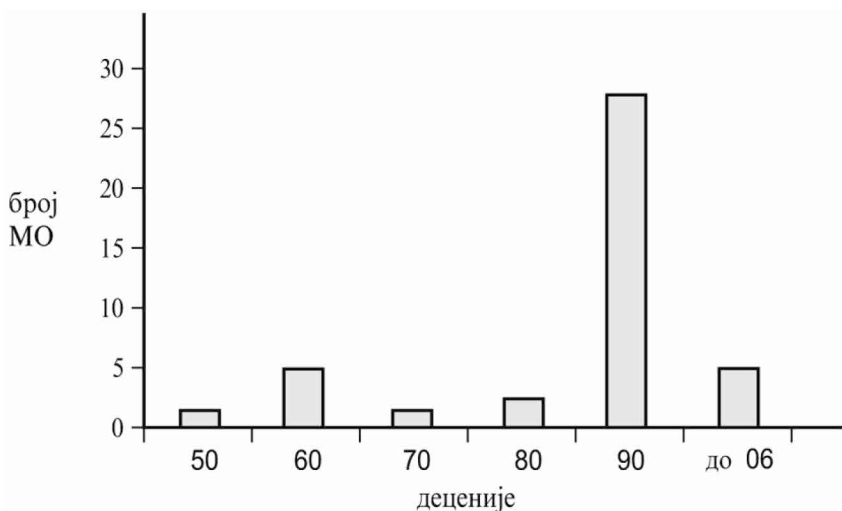
³⁰ Видети графиконе 1 и 2.

³¹ www.un.org

³² ААП-6, тумачу појмова и дефиниција НАТО-а из 1996. године, центар гравитације се дефинише као, карактеристична способност или место, са којег одређена нација, алијанса, војне снаге или друге групе добијају, материјалну помоћ и подршку.

диним организацијама, а све ради постизања крајњег циља мировне операције. У појединим анализама, МО друге генерације називају се и мултифункционалне (МФО), комплексне или мултидимензионалне операције. Основне карактеристике МО друге генерације јесу:

Графикон 2

Време и број завршених МО од 1950. до 2006. године³³

– реч је, пре свега, о цивилним операцијама са цивилном и војном компонентом које блиско сарађују и имају заједнички циљ;

– циљ мировних операција друге генерације јесте успостављање самоодрживог мира;

– цивилну компоненту чине транзиционе владе, међународне организације, владине и невладине агенције и полицијске снаге;

– наметање концепције НАТО-а за спровођење МО;³⁴

– сукоби се воде унутар суверене земље;

– структура снага које учествују и њихова опремљеност исте су као за извођење класичних борбених дејстава. У структуру међународних снага уграђени су авијација, морнарица, тешко наоружање у јединицама КоВ-а и јединице намењене за цивилно-војно сарадњу;

³³ Исто.

³⁴ Доктрина НАТО-а за мировне операције предвиђено је да, у случају немогућности да се МО покрене резолуцијом СБ, НАТО може самостално, без пристанка СБ, да покрене мировну операцију у пракси се показало да по завршетку операције НАТО врши притисак на СБ да донесе резолуцију о отпочињању МО ради трајнијег решења сукоба.

– циљ ангажовања војних снага је заштита простора и становништва на којем цивилне организације и институције изграђују демократске институције система;

– све ангажоване компоненте су активне и мобилне током спровођења планираних активности, и које спроводе непосредно на терену, напуштањем из безбедних зона, и на основу непосредних контаката с најодговорнијим лицима (шема 1).

Шема 1

Место ангажовања компонента мировних операција друге генерације

На шеми 1 приказано је да садашње међународне војне снаге имају основни задатак да у првој фази ангажовања обезбеде зоне у којима наведене цивилне институције покушавају да успоставе ред, изграде демократске институције система и обезбеде основне хуманитарне претпоставке за нормалан живот дела становништва.

У другој фази те снаге се ангажују да би на целокупној територији омогућиле да становништво, са изграђеним демократским институцијама система, самостално одржава мир и обезбеђује развој економије и демократије. Активности међународних мировних снага огледају се у: прекиду непријатељстава, потенцирању дијалога и подршци снагама које, у њему учествују, снажном информисању локалног становништва подршци демократским странкама, координацији невладиних и владиних организација у подршци локалном становништву и подршци пријатељским војним снагама и лојалном становништву.³⁵

³⁵ *Military Doctrine*, Landmacht Royal Netherlands Army, Jelena Druk BV, Almeno, 1996, p.

Преглед реализованих мировних операција Уједињених нација

Ред. бр.	Назив МО	Земља	Време трајања	
			почетак	завршетак
АФРИКА				
1.	UNAVEM I	Ангола	дец. 1988.	мај 1991.
2.	UNAVEM II	Ангола	мај 1991.	феб. 1995.
3.	UNAVEM III	Ангола	феб.1995.	јун 1997.
4.	MONUA	Ангола	јун 1997.	феб.1999.
5.	MINURCA	Цент. Афричка Репуб.	апр. 1998.	феб.2000.
6.	UNASOG	Чад/Либија	мај 1994.	јун 1994.
7.	ONUC	Конго	јул 1960.	јун 1964.
8.	UNOMIL	Либерија	септ. 1993.	септ. 1997.
9.	ONUMOZ	Мозамбик	дец. 1992.	дец. 1994.
10.	UNTAG	Намибија	април 1989.	март 1990.
11.	UNAMIR	Руанда	окт. 1993.	март 1996.
12.	UNOMUR	Руанда/Уганда	јун 1993.	септ. 1994.
13.	UNOMSIL	Сијера Леоне	јул 1998.	окт. 1999.
14.	UNAMSIL	Сијера Леоне	окт. 1999.	дец. 2005.
15.	UNOSOM I	Сомалија	април 1992.	март 1993.
16.	UNOSOM II	Сомалија	март 1993.	март 1995.
АМЕРИКА				
17.	ONUCA	Централна Америка	нов. 1989.	јан. 1992.
18.	DOMREP	Доминиканска Република	мај 1965.	окт. 1966.
19.	ONUSAL	Ел Салвадор	јул. 1991.	апр. 1995.
20.	MINUGUA	Гватемала	јан. 1997.	Мај 1997.
21.	UNMIH	Хаити	септ. 1993.	јун 1996.
22.	UNSMH	Хаити	јул 1996.	јул 1997.
23.	UNTMH	Хаити	авг. 1997.	нов. 1997.
24.	MIPONUH	Хаити	дец. 1997.	март 2000.
АЗИЈА				
25.	UNMISET	Источни Тимор	мај 2002.	мај 2005.
26.	UNGOMAP	Авганистан/Пакистан	мај 1988.	март 1990.
27.	UNAMIC	Камбоџа	окт. 1991.	март 1992.
28.	UNTAC	Камбоџа	март 1992.	септ. 1993.
29.	UNTAET	Источни Тимор	окт. 1999.	мај 2002.
30.	UNIPOM	Индија/Пакистан	септ.1965.	март 1966.
31.	UNMOT	Тацикистан	дец. 1994.	мај 2000.
32.	UNSF	Западна Нова Гвинеја	окт. 1962.	апр. 1963.
ЕВРОПА				
33.	UNCRO	Хрватска	март 1995.	јан. 1996.
34.	UNTAES	Хрватска	јан. 1996.	јан. 1998.
35.	UNPSG	Хрватска	јан. 1998.	окт. 1998.
36.	UNPROFOR	СФР Југославија	феб. 1992.	март 1995.
37.	UNPREDEP	БЈР Македонија	март 1995.	феб. 1999.
38.	UNMOP	Хрватска/СРЈ	феб. 1996.	дец. 2002.
39.	UNMIBH	БиХ	дец. 1995.	дец. 2002.
СРЕДЊИ ИСТОК				
40.	UNIIMOG	Иран/Ирак	август 1988.	феб. 1991.
41.	UNOGIL	Либан	јун 1958.	дец. 1958.
42.	UNEF I	Средњи исток	нов. 1956.	јун 1967.
43.	UNEF II	Средњи исток	окт. 1973.	јул 1979.
44.	UNYOM	Јемен	јул 1963.	септ. 1964.
45.	UNIKOM	Ирак/Кувајт	април 1991.	окт. 2003.

Нови садржаји МО и њихове карактеристике нису настајали случајно, већ је тај процес био условљен одређеним правилностима и законитостима. Међутим, поставља се питање колико је теоријска мисао у области МО у могућности да открије те правилности и објасни њихове узроке, а самим тим и да предвиди будуће тенденције у тој области.

Теорија мировних операција, као и теорија војних наука, превазишла је искључиво војне оквире, јер се у припреми, организовању и извођењу мировних операција ангажују многи подсистеми државе, владине и невладине организације, агенције, организације и удружења од чијег успешног ангажовања зависи остварење дефинисаних циљева – мандата МО Организације уједињених нација.

На процес обликовања мировних операција посебно утичу следећи чиниоци: 1) развој система колективне безбедности; 2) развој демократске свести и људских права; 3) интереси великих сила; 4) доктрине и стратегије развијених држава; 5) развој војне мисли и ватрених могућности армија развијених држава, и 6) неопходност мултинационалног и мултидимензионалног начина решавања сукоба.

Мировне операције су процеси који у континуитету попримају нова обележја и садржаје, и једини начин да се дефинишу јесте узимање у обзир следећих карактеристика МО које се тренутно изводе: 1) наметање концепције НАТО-а за спровођење МО; 2) све веће ангажовање мултинационалних и мултидимензионалних снага; 3) наметање НАТО-а као кључне организације за успешну реализацију МО; 4) доминација концепта „очување мира“ као начина решавања сукоба након успешне војне или дипломатске акције, и 5) укључивање у МО, поред војне, дипломатске, имају хуманитарне, политичке и цивилне компоненте.

У будућности се може очекивати да ће СБ ОУН брже покретати МО, као и смањење трајања МО, притисак НАТО-а да са ОУН има партнерски однос, и настојање ОУН да покреће МО с ослонцем на регионалне организације. На основу нових сазнања, редефинисан је појам МО, а дошло се и до класификације на основу критеријума који су релевантни за теоријски и примењени аспект мировних операција.

Сходно Уставу Републике Србије (чл. 140), Војска Србије се може употребити изван граница државе само на основу одлуке Народне скупштине. Уставом, је дато право Војсци Србије да се ангажује у мировним мисијама (мировне операције и подршка хуманитарним и борбеним операцијама). Да би испуниле основне и међународне безбедносне задатке, требало би планирати снаге чији поједини састави могу ефикасно да одговоре захтевима за ангажовање у мировним операцијама, као и на будуће изазове одбране и безбедности. Величина,

расположивост и оспособљеност снага одражаваће жељу и обавезу за колективном одбраном и ангажовањем у мировним операцијама као одговором на кризу, понекад у дугом временском периоду, далеко од Србије, укључујући и територију изван територије земаља чланица Уједињених нација.

Литература

1. Група аутора, *NI-arms, Netherlands annual review of military studies 2002*, Civil-Military cooperation, Haveka BV, Alblasterdam, NI, 2002.
2. Група аутора, *The UN peace and force*, Frank Cass, London, 1997.
3. General *Guidelines for Peace-keeping Operations*, CD ROM , OUN 2001.
4. Guide to MOOTW, Tactics, techniques & procedures for stability & support operations, Stackpole Books, USA, 2000,
5. Доктрина НАТО за мировне операције, Војно дело, Београд, 2/2000.
6. Закон о учешћу професионалних припадника ВСЦГ, особља цивилне заштите и запослених у органима управе Савета министара у МО и другим активностима у иностранству, Београд, 2004.
7. *Peace Support operations*, JWP 3-50, MoD UK, PJHQ, London 2004.
8. Стратегија одбране ДЗ СЦГ, Београд, 2004.
9. *The Military Contribution of Peace Support Operations*, JWP 3-50, UK Ministry of Defence, 2004.